

РОЗДІЛ 6

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 348.147

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.1.20>

СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

SOCIOCULTURAL COMPETENCE AS A SUBJECT OF FUTURE ENGLISH TEACHERS' METHODOLOGICAL TRAINING

Білоус А.А.,

orcid.org/0000-0002-5494-2066

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філології і перекладу

Інституту права та сучасних технологій Київського університету технологій та дизайну

У статті проаналізовано проблеми формування соціокультурної компетентності як предмета методичної підготовки студентів – майбутніх учителів англійської мови. На основі аналізу соціально-політичних, психолого-педагогічних і методичних факторів розкривається необхідність формування соціокультурної компетентності студентів старших курсів мовних вищих навчальних закладів як компонента майбутньої професійної діяльності. Установлено, що в основу соціокультурної компетентності покладено концепцію мовної полікультурної освіти, яка базується на культурно-рознавчих підходах до навчання іноземної мови. Висвітлено способи формування методичної підготовки студентів – майбутніх учителів англійської мови до формування соціокультурної компетентності в учнів середніх закладів освіти. Розглянуто такі питання, як вимоги чинної програми до формування соціокультурної компетентності в студентів мовних вищих навчальних закладів, професійно-педагогічна спрямованість занять з іноземної мови як засіб формування професійно спрямованої соціокультурної компетентності в майбутніх учителів англійської мови. Досвід показує, що сьогодні студент ВНЗ має широкий спектр можливостей для професійного обміну з представниками інших культур, а сучасний школяр – іншомовного спілкування зі своїми однолітками з країн, мова яких вивчається. Отже, необхідність формування соціокультурної компетентності як однієї з основних цілей навчання іноземної мови у всіх закладах освіти України зумовлює соціальний запит. Підкреслюється важливість питання підготовки майбутніх учителів іноземної мови та їх адаптації до умов викладання з урахуванням соціокультурного розмаїття, що відіграє важливу роль у сучасній освіті України. Наголошено, що вищі навчальні заклади України вдосконалюють систему вищої освіти, яка зможе забезпечити взаємодію вчителів, спеціалістів у глобальному просторі, включно із сукупністю культур. Тому сучасні вищі навчальні заклади формують такі риси особистості студентів, які допоможуть їм плідно працювати в умовах ХХІ століття.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, іноземна мова, підготовка вчителя, підхід до навчання, професійна компетентність, міжкультурна комунікація.

The article analyzes the problem of socio-cultural competence building as a subject of students' methodical training – future teachers of English. Based on the analysis of socio-political, psychological, pedagogical and methodological factors, the importance of the senior students' building socio-cultural competence as a component of their future professional occupation is revealed. It has been established that the concept of language multicultural education, which is based on cultural approaches to teaching a foreign language, is the basis of socio-cultural competence. The ways of formation of methodical students' training as the future teachers of English prior to the students' building sociocultural competence at secondary schools are highlighted. Issues such as the requirements of the current program for the students' building socio-cultural competence in the language higher-education institutions, professional and pedagogical focus of the foreign language classes as a means of future English teachers' building professionally-oriented sociocultural competence have been considered. Experience has shown that today a university student has a wide range of opportunities for professional exchange with representatives of other cultures, and current schoolchildren – for foreign language communication with their peers from the countries whose language is studied. Thus, the need to build socio-cultural competence as one of the main goals of foreign language training in all educational institutions of Ukraine determines the social demand. The importance of future foreign language teachers' training and their adaptation to the conditions of teaching taking into account socio-cultural diversity, which plays an important role in contemporary education in Ukraine, has been highlighted. It has been emphasized that Ukraine's higher educational institutions are improving the system of higher education, which will be able to ensure the teachers' and specialists' interaction in the global space, including a complex of cultures. Therefore, present-day higher education institutions form such students' personality traits that will help them to work efficiently in the 21st century.

Key words: sociocultural competence, foreign language, teacher's training, approach to training, professional competence, cross-cultural communication.

Постановка проблеми. Система загальноєвропейської інтеграції будується на співпраці міжурядових, громадських, професійних, студентських, соціальних організацій, які працюють у різних галузях із метою об'єднання заради майбутнього. Важливу роль у цьому процесі відіграє освіта. Зокрема, зріс інтерес до соціокультурного контексту вивчення мови, що забезпечує відкрите спілкування на міжнародному, міжкультурному рівні.

Відповідно до Концепції вивчення іноземних мов основним результатом діяльності навчального закладу має стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а набір ключових компетентностей в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній та інших сферах, якими володіє учень. Вивчення іноземної мови покликане відповідати сучасним потребам особистості та суспільства [1, с. 20]. За основну мету вищої школи ставиться виховання й навчання людини, здатної до культурного творіння й продуктивного діалогу із соціумом. Це зумовило пошук способів ефективного розв'язання проблеми сучасної парадигми освіти – навчання протягом життя, спрямованої на підготовку вчителя з широким спектром професійних педагогічних компетентностей, зокрема **соціокультурної** як важливого компонента професійної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови [3, с. 3].

Таким чином, об'єктивно зумовлена необхідність соціокультурного підходу до навчання англійської мови як предмета методичної підготовки студентів вищих мовних педагогічних навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Доцільність паралельного вивчення мови та культури доводиться в роботах багатьох учених, як-от І.Л. Бім, Н.Ф. Бориско, Є.М. Верещагін, Н.Д. Гальскова, Н.Б. Ішханян, О.О. Коломінова, В.Г. Костомаров, Ю.І. Пассов, Л.П. Рудакова, В.В. Сафонова, П.В. Сисоєв, Г.Д. Томахін, В.П. Фурманова, М. Bucholz, D. Brown, M. Yagam, N. Chomsky, R. Hall, R. Kaplan, R. Lado та інші. Як свідчить проведений нами аналіз наукової літератури, більшість науковців оминають увагою питання професійно орієнтованого формування соціокультурної компетенції в студентів вищих мовних педагогічних навчальних закладів.

Постановка завдання. Мета статті – теоретично обґрунтувати соціокультурний аспект змісту навчання англійської мови у вищому мовному педагогічному закладі та визначити умови

процесу формування соціокультурної компетентності як складника професійної компетентності майбутніх учителів англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Входження України у світовий освітній простір зумовлює необхідність приведення вітчизняних освітніх стандартів у відповідність до норм світового співтовариства. В Україні визначено стратегії розвитку освіти у XXI столітті, як-от створення життєздатної системи неперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації [4, с. 12].

Заради покращення розвитку єдиного європейського демократичного суспільства, здатного до вільного спілкування, Рада Європи ставить цілі для поліпшення міжкультурного спілкування на початку XXI століття в сучасних школах. Наступні цілі покликані поставити міжкультурну комунікацію на належний рівень та вдосконалити вивчення крос-культурних аспектів на уроках іноземної мови:

– учні повинні усвідомити наявність іншої культури під час вивчення іноземної мови. Оскільки в міжкультурному спілкуванні значну роль відіграють стереотипи та упередження, які в тому чи іншому випадку виявляються як усвідомлено, так і на підсвідомому рівні, то таке спілкування приводить до непорозумінь. Усвідомлюючи той факт, що кожен сприймає світ по-різному (у кожній культурі є своє бачення світу та інтерпретація подій), люди не замислюються, чому суспільством затверджені ті чи інші позиції. Особи, які входять до однієї культурної групи, розділяють комплекс поглядів стосовно життя, тоді як інша культурна група матиме свій комплекс поглядів, які базуються на їхніх потребах, особистісних орієнтаціях та культурних особливостях. Під час міжкультурного спілкування в представників різних культурних груп через невідповідність культурних знаків виникають непорозуміння, що могли б не з'явитися за умов розвитку належної соціокультурної компетентності. Розуміючи, що наші погляди та мова часто детермінуються культурою, частиною якої ми є, необхідно розширяти та розвивати в учнів здатність до правильної інтерпретації іншої культури, усвідомлення різниці та вміння знаходити способи відкритого спілкування без стереотипів. Школа є найкращим місцем, де має розвиватися соціокультурна компетентність. Саме на початку вивчення мови й на етапі інтелектуального роз-

витку дітей, коли діти вперше зіштовхуються з іншою культурою, що відрізняється від власної, учні повинні навчитися: усвідомлювати власну культуру, усвідомлювати та вміти розуміти іншу культуру, розуміти стереотипи та упередження, які виникають у середовищі власної культури, усвідомлювати, що стереотипи й упередження – поверхові відображення культури, визнати, що стереотипи та упередження впливають на бачення себе у світі;

– учні повинні набути необхідних знань про культуру та її роль у процесі вивчення мови. Тут використовується когнітивний погляд на культуру. Якщо люди усвідомлюють особливості власної культури, то потрібно вивчати іншу культуру, щоб зрозуміти розбіжності між двома культурами, способи життя, відносини в суспільстві, кінестетику, цінності, принципи того чи іншого народу. Когнітивний підхід до навчання характеризується як набір знань, необхідних для адекватної участі людини в житті суспільства, особливо під час міжкультурного спілкування. Один зі способів надбання культурних знань у школі полягає в усвідомленні учнем принципів, переконань, постулатів, за якими живе суспільство, інший – в опануванні знань про те, як використовувати їх у суспільстві, тобто про те, як потрібно поводитись, щоб уникнути міжкультурних непорозумінь. Мова тут розуміється як інструмент, як система пропозицій, яка відображає те, що людина знає про суспільство, як бачить навколишній світ і розуміє бачення того ж світу своїм іншомовним співрозмовником. Знання відображають інформацію про феномен культури, природу культурних універсалів у різних культурах, механізм відображення культури в мові, психологічну природу соціокультурного спілкування (стереотипи, упередження);

– в учнів має бути розвинутим неупереджене ставлення як до рідної культури, так і до іноземної. Вивчення іноземної мови має бути націленим на залучення учнів не лише до нового способу мовного спілкування, а й до вміння розуміти іншу культуру, національно-культурну специфічність мовної поведінки в країні, мова якої вивчається. Воно має сформувати в учнів уявлення про різні сфери життя іншого суспільства, його історію та культуру. Тому навчання міжкультурного спілкування повинно мати неперервний характер, починаючи з перших етапів вивчення іноземної мови. Протягом усього навчання має розвиватися соціокультурна компетентність (безеквівалентна лексика, поведінка, етикет, географічні, історичні особливості, що впливають на культуру цієї кра-

їни та ін., сучасні аспекти життя, національні традиції, свята, обряди тощо) Коли учні стикаються з представниками інших культур, для уникнення можливих непорозумінь під час спілкування в процесі вивчення іноземної мови має відшліфуватись ставлення учня до носія мови. Медіатор культур (нова мовна особистість) має вміти розпізнавати емоції, керувати ними, нести емоційну відповідальність за свої вчинки та слова, коли виникає така необхідність [12, с. 55–60].

Можна мати знання про культурні особливості, цінності іншої країни, що виражаються через її мову, але при цьому продовжувати їх оцінювати з позиції власної культури. Ми вважаємо, що учні повинні розвинути в собі психологічну спроможність відчувати себе на місці співрозмовника. Таким чином, принципу емпатії необхідно приділяти увагу на всіх стадіях вивчення іноземної мови (рольова гра, драма найкраще розвиває почуття емпатії, учень, входячи в роль свого героя, має переносити не лише його кліше вербальної поведінки, а й систему культурних цінностей і його реакції на ситуації). Ставлення до власної та іншої культури відображають відкритість до нової інформації, бажання та готовність сприйняти «інше» так, як рівне собі, що веде до розвитку толерантності прийняття та адаптації до явищ іншомовної культури, а також емпатичного ставлення до її носіїв.

Учителі покликані розвивати в учнів навички міжкультурної комунікації, етнографічні вміння, визначати культурний компонент життєвих реалій, моделей мовної та вербальної поведінки через спостереження, обговорення цих аспектів із носіями мови або з учителем іноземної мови. Учні ведуть мовну діяльність відповідно до культурних норм носіїв мови, ведуть розмову з метою формування однакової інтерпретації події та запобігання виникнення стереотипів [13, с. 80].

Як відомо, на першому етапі вивчення іноземної мови (початкова школа) велику роль відіграє створення умов для розвитку в учнів бажання вивчати іноземну мову. Тут має значення виховна та інформаційна цінність раннього навчання. Іноземна мова має бути стимулом для ознайомлення зі світом, використання елементарних умінь спілкування іноземною мовою. Вікові особливості дітей вимагають від учителя бути вихователем, який може навчити їх толерантного ставлення до представників інших культур. С.В. Роман зазначає, що на ранньому етапі навчання має бути присутня соціокультурна мотивація, сутність якої полягає в «емоційно-особистісному ставленні учня до країни, мова якої вивчається,

до народу-носія цієї мови, до його духовних надбань і традицій, до цікавих національних реалій минулого та сучасного життя, до стереотипів поведінки носіїв іноземної мови у типових ситуаціях спілкування» [2, с. 59]. Із соціокультурними елементами мовленнєвого етикету в американській культурі учнів необхідно ознайомлювати, як зазначалося, в умовах програвання спілкування в сім'ї, школі, на ігрових майданчиках, у магазинах іграшок, якщо в іграх із ними використовуються автентичні візуальні та вербальні матеріали та навмисно звертається увага на відмінності між українською та американською культурами. Як зазначає В.В. Сафонова, на цьому етапі використання мови як засобу для соціокультурного розвитку учнів зводиться до:

- знайомства з американськими прізвищами, іменами (повними та зменшеними);
- аутентичних матеріалів дитячого пісенного фольклору;
- аутентичних римованих загадок;
- аутентичних арифметичних задач і мовно посиленних логічних задач, які використовують в Америці для розвитку дитячого інтелекту;
- американських казок та їх відеоваріантів, дитячого фольклору та поезії;
- автентичного візуального матеріалу (портрети учнів з Америки, їх сімей, типів будинків, де живуть американці);
- листів зарубіжних друзів;
- державної символіки Америки, національних костюмів та історично-культурних асоціацій в одязі;
- англomовних комп'ютерних ігор [8, с. 223–226].

Як відомо, мовний досвід дітей цього віку невеликий, щоб можна було здійснювати розвиток соціокультурної компетентності засобами іноземної мови. Тому в початковій школі необхідно використовувати рідну мову в усній та письмовій формах та поступово ознайомлювати учнів із:

- святами Америки (Різдво, День Подяки, День матері, 4 липня, День святого Патрика тощо);
- традиціями в культурі харчування (breakfast, lunch, dinner), національною їжею американців (pizza, peanut butter, toast, coke, Mountain Dew, etc.);
- фрагментами навчально-ігрового життя учнів;
- традиціями підготовки до прийому гостей та розвагою дітей у гостях;
- проведенням вільного часу, участю дітей у шкільних святах;

– американськими сувенірами, що відображають історико-культурні особливості Америки [8, с. 226].

Ми вважаємо, що в кінці кожного року / семестру необхідно проводити культурознавчу вікторину, завдання для якої частково готуються вчителем за допомогою самих учнів, а також розігрування казок, п'єс, вистав, що мають культурознавчу тематику.

На другому етапі вивчення іноземної мови (основна школа) в центрі уваги перебуває систематичний розвиток в учнів усіх складників соціокультурної та комунікативної компетентності в процесі читання, аудіювання, письма, говоріння. Навчання іноземної мови направлено на вивчення іноземної мови як засобу міжнародного спілкування через:

- формування та розвиток базових комунікативних умінь в основних видах мовленнєвої діяльності;
- комунікативно-мовленнєве вживання в іншомовне середовищі країни, мова якої вивчається;
- соціокультурний розвиток учнів у контексті європейської та світової культури за допомогою країнознавчого, культурознавчого, лінгвокраїнознавчого матеріалу;
- формування вмінь представити рідну культуру і країну в умовах іншомовного міжкультурного спілкування;
- ознайомлення учнів з доступними для них стратегіями для самостійного вивчення мови і культури.

Основні вимоги до рівня соціокультурної компетентності учнів старшої школи передбачають уміння:

- створювати культурознавчі вікторини (в рамках соціокультурної тематики й проблематики, яку вивчають), відгадувати частково аутентичні та неважкі культурознавчі загадки, ребуси, кросворди;
- збирати, систематизувати та інтерпретувати культурознавчу інформацію;
- підготувати виступ із культурознавчої тематики;
- письмово систематизувати культурознавчу інформацію рідною мовою;
- використовувати лінгвокраїнознавчі словники, довідкові видання (енциклопедії, довідники з історії, культури);
- використовувати різні засоби схематизації текстової інформації (таблиці, схеми, алгоритми, графіки, діаграми);
- брати участь у навчальних проєктах із культурознавчої тематики;
- брати участь у драматизації сучасних п'єс молодіжної тематики, творів американських

письменників, у конкурсах на виразне читання поетичних творів [9, с. 14].

У соціокультурну освіту учнів середньої школи необхідно поступово вводити загальноєвропейський компонент, який формує в учнів уявлення про взаємодію в сучасному світі між національною, регіональною та європейською спільнотою. У ключову загальноєвропейську тематику входять такі соціокультурні блоки, як індивідуум, сім'я як спільнота, школа як спільнота, місцева спільнота, регіональна спільнота, національна спільнота, європейська спільнота [12, с. 18].

Дуже важливо приділяти увагу виконанню проектної роботи на матеріалі країни, мова якої вивчається, й брати до уваги регіональні та культурні особливості власного регіону, області. Загальноєвропейський компонент у соціокультурній освіті передбачає включення в навчальний процес таких понять: “community” (“family as a community”, “the school community”, “the local community”, “the regional community”, “the national community”, “the member state community”, “the European community”, “the international community”, “the American community”), “identity” (“ethnic”, “regional”, “national”, “European”, “American identities”), “culture” (“ethnic”, “national”, “European”, “American”, “world cultures”), “human rights”, “heritage”, “environment”, “democracy” [13, с. 28].

Також необхідно звертати увагу на розвиток загальнокультурних навичок збирання, систематизації, інтерпретації культурознавчої інформації, навичок групової роботи та співпраці в команді під час виконання навчальних культурознавчих проєктів. Важливим соціокультурним компонентом на уроках іноземної мови є такий аспект, як англійські норми ввічливості в умовах соціокультурного дискурсу, що забезпечує відкрите спілкування, яке неодмінно містить повагу та толерантне ставлення до співрозмовника – носія мови, готовність дати конструктивну оцінку та не боятися визнати труднощі під час спільної роботи та спільне подолання цих труднощів.

На завершальному (третьому) ступені (старша школа) навчання іноземної мови має сприяти формуванню іноземної комунікативної компетентності, яка забезпечує використання іноземної мови в ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування в навчальній, соціально-побутовій, культурній, адміністративній, професійній сферах взаємодії з носіями мови. У центрі уваги – розвиток культури усного та писемного мовлення засобами іноземної мови. Велика увага приділяється поглибленню вивчення культурознавчих

знань про життя у країнах, мова яких вивчається. Звичайно, завдання і зміст іноземного навчального спілкування змінюється з урахуванням профілю школи та за рахунок міжпредметного викладання іноземної мови. Основою мета навчання іноземної мови на цьому етапі – підготувати випускників школи до життя та праці в сучасному інформаційному суспільстві [14, с. 84].

Основні вимоги до рівня соціокультурної компетенції учнів старшої школи містять:

- усвідомлення про соціокультурний портрет англійської мови як мови міжнародного спілкування, соціокультурний паспорт країни, мова якої вивчається, культурних традицій та взаємодії індивідуума з державою, природою та суспільством, культурною взаємодією між представниками різних етнічних та соціальних груп, у спілкуванні індивідуума зі своїм «Я» з урахуванням культурних особливостей;

- знання про вплив національного культурного надбання на художню культуру країни, мова якої вивчається, про культурну спадщину країни, мова якої вивчається, та її внесок у розвиток світової культури;

- уявлення про суспільні на національно-культурному тлі сучасні традиції, ритуали, цінності, про стереотипи поведінки та стиль життя представників різних країн;

- уміння працювати з основними типами довідкової та навчально-довідкової культурознавчої, лінгвокраїнознавчої, країнознавчої літератури (словники, атласи, енциклопедії, інформаційні буклети, навчально-довідкові видання) й використовувати у культурознавчих проєктах і для особистих цілей;

- уміння збирати, систематизувати й інтерпретувати культурознавчу інформацію, використовуючи інформаційно-довідкову літературу (зокрема, файли з Інтернету й електронну довідкову літературу), газетно-журнальні видання, художню літературу [8, с. 198–225].

Соціокультурний розвиток старшокласників обов'язково повинен містити їх підготовку до презентації своєї країни, району, області, міста, села традицій і стилю життя українців, наукових та культурних досягнень України та її внеску у світову культуру в умовах іноземного спілкування, а також здобути знання з надання допомоги зарубіжним гостям у ситуаціях щоденного спілкування під час їх перебування на Україні.

До основних принципів культурознавчого збагачення учнів старшої школи належать:

- принцип полікультурного та білінгвального розвитку особистості;

– принцип контрастивно-зіставного засвоєння культур і цивілізацій у контексті їх безпосереднього й опосередкованого спілкування;

– принцип когнітивного, комунікативного та емоційно-естетичного розвитку учнів;

– принцип зв'язку соціокультурного збагачення мовної практики учнів із розвитком громадянської свідомості й підготовки до миротворчої діяльності;

– принцип актуалізації опори на міжпредметні знання та навички учнів;

– принцип методичної домінанти дослідницьких завдань та інших форм проблемного навчання в освітньому процесі, створення психологічної та дидактичної доброзичливої атмосфери соціокультурного збагачення мовної практики учнів на уроках іноземної мови.

До завдань культурознавчого розвитку учнів старших класів належить:

– розвиток культури сприйняття культурних фактів, явищ та подій у країні, мова якої вивчається;

– комплексна полікультурна освіта учнів;

– розвиток соціокультурної компетентності, покликаної допомагати орієнтуватися в особливостях культури країни, мова якої вивчається й у співвідношенні з нею комунікативних норм спілкування; стратегіях соціокультурного пошуку в іншомовних культурних громадах; виборі культурно прийнятих форм взаємодії з людьми в умовах міжкультурного спілкування;

– ознайомлення з технологіями захисту від культурного вандалізму, дискримінації, намагань маніпулювати свідомістю людей засобами масової інформації;

– створення умов для культурної творчості при культурознавчому збагаченні мовної практики старшокласників [5, с. 2–6].

Темами для розвитку соціокультурної компетентності учнів старшої школи є такі теми, як соціокультурний портрет англomовних засобів масової інформації (газети “New York Times”, “Wall Street Journal”, “US Today”, журнали “Time”, “Newsweek”, “Family Circle”, телекомпанії та радіостанції “CNN”, “ABC”); західноєвропейська інтерпретація поняття «культура» (висока/низька культура, мова як культура, культурні контрасти, культурна спадщина, спосіб життя, культурні конфлікти та культурна ідентичність); релігійне життя в Америці (Baptist Church, Church of Christ, Lutheran Church, Protestant, Catholic Churches, миротворчі молодіжні організації, роль місіонерів, зв'язок церкви із соціумом; формальне та неформальне спілкування в Америці (соціо-

культурні розбіжності в освіті, зв'язку громади з владою (ієрархія влади), молодіжні неурядові організації, благодійні організації, молодіжна мода, роль волонтерства та громадських зв'язків, критерії до вступу у вищі навчальні заклади); соціальна стратифікація соціуму та її відображення в англійській мові, можливостях навчання в елітарних закладах та свобода й право вибору професійного заняття й особистісного відпочинку; соціальний захист та роль соціальних служб в американській культурі та механізми їх виконання (діяльність благодійних організацій, соціальна реабілітація, соціальні спільноти, як “Alcoholics Anonymous”, “Single Parents”, “Gay and Lesbian Associations”), політично-економічні основи, цінності, орієнтири американської демократії (загальнолюдські та громадянські права, свободи особистості), соціокультурна модель державного управління в Америці (роль конституції в американській свідомості, парламент та президент для американського суспільства, ограні місцевого самоврядування); міжкультурні контакти та міжкультурне спілкування (стереотипи, субкультура, тло американських традицій під час міжкультурного спілкування в ситуаціях щоденної комунікації, в ситуаціях культурних та освітніх шкільних обмінів, прийому на навчання, роботу, написання та значення резюме, рекомендації, позакласної діяльності); національно-історична пам'ять американців (революція 1800 р., розкріпачення афроамериканців, роль тубільних, місцевих американців (Native Americans), боротьба за права жінок, громадянські права афроамериканців на чолі з Мартіном Лютером Кінгом тощо) [10, с. 29–24].

Отже, оволодіння вчителем соціокультурною компетентністю не лише як користувачем мови, а й на професійному рівні, є надзвичайно важливим для підтвердження професійного статусу та компетентності сучасного вчителя. Професійна соціокультурна компетенція є ключовою, вона вимагає від учителя професійно значущих знань, навичок і вмінь, спеціальних якостей і здібностей для успішного формування соціокультурної компетентності учнів загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

Найважливішим у розвитку соціокультурної компетентності студентів є те, що вони повинні розуміти можливі розбіжності між рідною культурою та культурою країни, мова якої вивчається, що їм потрібно розвинути толерантне ставлення до іншої культури та навчитися справлятися з культурними розбіжностями в міжкультурному спілкуванні.

Мова невід’ємна від культури, особливо під час вивчення іноземної мови. Тому соціокультурна компетентність повинна розвиватися імпліцитно та експліцитно. На експліцитному рівні студенти отримують та вивчають кожного року блок тем та вокабуляр до них, тоді як на імпліцитному рівні соціокультурна компетенція проходить через увесь курикулум (цілі та завдання, методика навчання, критерії оцінювання, ілюстративні завдання). Соціокультурна компетенція містить такі компоненти, як соціокультурні знання, які діляться на лінгвістичні та нелінгвістичні та соціокультурні навички [6, с. 7–9].

Говорячи про лінгвістичний компонент соціокультурної компетентності, варто зазначити, що він складається з надбання та правильного використання американських мовних еквівалентів (e.g. Miss, Mister, mass media, tower, sandwich, brunch) та розуміння впливу культурних особливостей на мову (форми етикету, привітання тощо). Щодо нелінгвістичного компонента, то тут ідеться про набути інформацію про країну, мова якої вивчається (цінності та принципи в суспільстві, теми відкриті для обговорення в суспільстві та теми-табу, соціальна поведінка громадян), вербальна та невербальна комунікація, експліцитна інформація про країну, мова якої вивчається (історія, географія, політика, економіка та інше). Ми вважаємо, що під час навчання в мовному ВНЗ студенти також повинні бути обізнаними з мовними формами, які використовують різні прошарки суспільства та ситуаціями, в яких те чи інше слово прийнятне або ж викликає негатив (наприклад, якщо до молодої дівчини в Америці використовувати таку форму звертання, як “lady”, то це вважається грубим жестом й інтерпретується як неповага, тоді як до групи молодих дівчат цілком прийнятно звертатися “ladies”).

Соціокультурні навички містять соціальні навички (вміння поводитися згідно із загальноприйнятими нормами в громаді), життєві навички (повсякденне життя, те, як американці одягаються на роботу та на громадські події), навички професійного характеру (відносини на роботі, план дій, розпорядок дня, планування робочого дня / тижня тощо.), відпочинок (планування відпочинку за місяць чи то за півроку або рік уперед, заняття американців під час вихідних).

Студенти повинні вміти зіставляти рідну культуру з культурою країни, мова якої вивчається, розвинути в собі емпатію та повагу, толерантне ставлення до іншої культури, розвинути в собі третю мовну особистість та бачити себе як медіатора культур, не допускати крос-культурних

конфліктів та стереотипів під час спілкування з представниками іншої культури, об’єктивно оцінюючи власну та американську культури.

Студенти засвоюють соціокультурний матеріал не лише для власного розуміння країни, мова якої вивчається, а й для повноцінного оволодіння мовою як предметом педагогічної спеціальності. С.В. Роман зазначає, що «опанування соціокультурної компетенції передбачає засвоєння необхідного мінімуму соціокультурних знань, а також навичок та вмінь мовленнєвої та немовленнєвої поведінки» [7, с. 843]. Отже, студентам необхідно засвоїти фонову лексику, лінгвокраїнознавчі реалії, фольклор, етику, кінеми, зумовлені в суспільстві, та засоби проксеміки. У студентів повинні бути сформовані такі навички та вміння:

1) оперувати відібраним для відповідного ступеня мінімумом національних реалій, фонові лексика та засобів афористичної мови;

2) адекватно оперувати відібраним мінімумом етикетно-узуальних одиниць мовлення та комунікативно-стереотипізованих і національно-обумовлених кінем;

3) оперувати відібраними країнознавчими знаннями, зокрема знаннями норм повсякденної поведінки, а також знаннями естетичного плану як компонентами дитячої та молодіжної субкультур;

4) творчо застосувати набуті соціокультурні знання [7, с. 843].

Зорієнтованість викладача на національних реаліях, фоновій лексиці, реаліях щоденного життя, засобах афористичності, лексичних одиницях із національно-культурним компонентом покликана допомогти студенту підготуватися до міжкультурного спілкування, націлити його на професійну орієнтацію заняття та надати можливість перебрати функції викладача в процесі вивчення іноземної мови на заняттях.

Соціокультурний підхід дозволяє звернути увагу на можливість вивчення культур різних етнічних, соціальних, релігійних та інших груп країни, мова якої вивчається. Це вважається актуальним у процесі вивчення англійської мови в американському контексті, оскільки Америка вважається країною, де зібрані найрізноманітніші групи людей із різним походженням та вищезначеними культурними групами. Це дає можливість розширити соціокультурний простір на заняттях із практики усного та писемного мовлення та краще зрозуміти культуру американців, чим уникати стереотипів та непорозумінь на міжкультурному рівні.

Відбір змісту соціокультурного компонента навчання іноземної мови проводиться за такими критеріями, як:

- 1) критерій культурологічної та країнознавчої цінності;
- 2) критерій типовості матеріалу, який відображає найбільш актуальні факти країни, мова якої вивчається, та створює образ про цю країну;
- 3) критерій сучасності та загальновідомості матеріалу між носіями мови;
- 4) критерій орієнтації на сучасну дійсність;
- 5) критерій диференціації між рідною культурою та культурою країни, мова якої вивчається [11, с. 15].

Однозначно, необхідно взяти до уваги такі методичні принципи мовної освіти, як принцип діалогу культур, принцип дидактичності, культуровідповідності, принцип домінування проблемних культурознавчих завдань.

Комунікативна та соціокультурна направленість потребують їх широкого використання на заняттях. Для розвитку соціокультурної компетентності викладачі дотримуються таких принципів, як принцип діалогу культур (розвиток медіатора культур, здатного до міжкультурної комунікації та міжкультурного порозуміння

й уникнення стереотипів), дидактичної культуровідповідності, домінування проблемних завдань культурного характеру, культурної варіативності (відносини між різними прошарками суспільства, між расовими групами тощо) та культурної рефлексії (розуміння самого себе в контексті двох культур, покращення розуміння рідної та американської культури, готовність та бажання до міжкультурного діалогу) [11, с. 17–18].

Висновки. Ми вважаємо, що володіння іноземною мовою як предметом педагогічної спеціальності вимагає в майбутніх учителів уміти викладати соціокультурні аспекти на уроках англійської мови. Ці вміння повинні розвиватися вже на першому курсі, тому що саме на цьому етапі закладаються основи смислового змісту іноземної мови, мови та культури американського народу.

Зорієнтованість викладача на професійно спрямоване ознайомлення студентів із національними реаліями, фоновою лексикою, реаліями щоденного життя, засобами афористичності, лексичними одиницями з національно-культурним компонентом покликана допомогти студенту підготуватися до міжкультурного спілкування та орієнтувати студента на професійну орієнтацію заняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Басіна А. Від багатомовного розмаїття до багатомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2007. № 4. С. 18–24.
2. Бердичевский А.А. Содержание обучения иностранному языку на основе базовой культуры личности. *Иностранные языки в школе*. 2004. № 8. С. 17–20.
3. Бех П.О., Биркун Л.В. Концепція викладання іноземних мов в Україні. *Іноземні мови*. 1996. № 2. С. 3–8.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін. / за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Починок Т.В. Формирование социокультурной компетенции как основы межкультурного общения. *Иностранные языки в школе*. 2006. № 4. С. 2–6.
6. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання) / С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей, Ю.В. Головач та ін. Київ : Координ.-інформ. Центр «Злагода», 2012. 180 с.
7. Роман С.В. Соціокультурна компетенція і методична підготовка студентів. *Лінгвапакс*. 2007. С. 843-845.
8. Сафонова В.В. Английский язык. Школа с углубленным изучением иностранных языков. Москва : АСТ : Астрель : Хранитель, 2007. 236 с.
9. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования. *Иностранные языки в школе*. 2001. № 3. С. 12–15.
10. Сысоев П.В. Обучение иностранному языку на старшей ступени общего среднего (полного) образования. Профильный уровень (10-11 классы). *Иностранные языки в школе*. 2006. № 2. С. 5–8.
11. Томахин Г.Д. Реалии в языке и культуре. *Иностранные языки в школе*. 1997. № 3. С. 13–18.
12. European Commission. Implementation of "Education And Training 2010" work programme: basic skills, entrepreneurship and foreign languages: progress report. November 2003. P. 18. URL: <http://hdl.voced.edu.au/10707/105163> (Last accessed: 7.12.2021).
13. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. *European Year of Languages*. 2001. P. 28. URL: <https://rm.coe.int/1680459f97> (Last accessed: 7.12.2021).
14. European Commission/EACEA/Eurydice, 2017. Key Data on Teaching Languages at School in Europe – 2017 Edition. *Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union*. 2017. Page 84. URL: https://www.eurydice.si/publikacije/Key-Data-on-Teaching-Languages-at-School-in-Europe-2017-EN.pdf?_ (Last accessed: 7.12.2021).